

RECENSIONS

BACARDÍ, Montserrat. *Anna Murià. El vici d'escriure*. Barcelona: Pòrtic, 2004. 206 p.

En el context del centenari del naixement de la periodista i escriptora Anna Murià (Barcelona 1904–Terrassa 2002) i dos anys després de la seva mort, ens arriba aquesta biografia elaborada per la professora Montserrat Bacardí i editada per Pòrtic dins la col·lecció «Dones del XX».

Aquest text pot resultar interessant i gairebé de lectura obligatòria, per diversos motius. En primer lloc, ens trobem un «personatge principal», Anna Murià, que participa dels canvis socials i històrics dels anys vint i trenta, viu en primera persona uns fets que li capgiren l'existència (la guerra i l'exili) i, finalment, aconsegueix recuperar les llibertats avortades molts, massa, anys enrere; tot això, amb el vast i complex rerefons del segle XX. A més, es tracta d'una dona que no és indiferent a tot això i que es lliura amb totes les forces a les seves conviccions. Per tant, per conèixer una mica més aquests fets trasbalsadors en una persona sensible a tot el que passa al seu voltant, cal llegir aquesta biografia. Bacardí és conscient de tots aquests factors i els sap transmetre amb rigor i amb amenitat, sense caure en anàlisis excessivament historicistes per al públic general, però sense distorsionar o obviar la realitat.

El text també interessa en tant que Murià protagonitza, en bona part, el progrés de la situació de la dona al llarg

del segle passat. Amb això no vull dir que se l'hagi de prendre com a abandorada de la lluita feminista, entre d'altres coses perquè hi ha aspectes que des de la nostra perspectiva no s'entenen, però sí que cal conèixer la vida de Murià per copsar com s'ha avançat en els drets de les dones. Així, és molt significativa la tasca educativa que va dur a terme des del Club Femení i d'Esports o des dels articles que escrivia per a revistes com *La dona catalana*. Cal anar amb compte, però, i no relliscar en anacronismes a l'hora d'entendre el feminisme de Murià, ja que, llegit des del present, cauríem en la temptació de parlar de les «limitacions feministes» d'Anna Murià. Tanmateix, aquest aspecte queda perfectament analitzat per la biògrafa, de manera que presenta una Murià «progressista, però no pas revolucionària de l'ordre establert» o parla del «feminisme benentès [...], és a dir, de l'esforç de la dona per a assolir el seu millorament i fer-se capaç de complir els seus deures amb perfecció». Més enllà de fer-ne valoracions que portarien a una crítica infonamentada per part seva, l'autora es limita a presentar les activitats i les actituds de Murià, amb el suport d'una bona documentació. En canvi, té l'encert de situar-la en el context, ben precís, i d'aquesta manera és capaç d'entendre i de transmetre la importància de l'Anna Murià activista. Val a dir que el fet d'haver establert aquestes limitacions ajuda a comprendre després l'actitud i el lliurament sorprenents (tal

vegada incomprensibles) envers Agustí Bartra, tot i que no abandona els seus ideals femenins, tal com ella mateixa escriu quan fa balanç de la seva vida des de la maduresa: «Sí, ara ho tinc tot. Totes les meves il·lusions de dona, realitzades. Tard, ho he tingut tot per a endolcir-me la davallada. [...] I, malgrat tot, muller amb casa vora el mar, infants, tu, ja segur en el cor.[...] Però la dona femenina s'ha realitzat plenament. Més amarg fóra a la inversa!»

Aquest lament final es refereix a la seva carrera literària, un altre dels motius que fan interessant aquesta biografia. De fet, tal com suggereix el subtítol, el «vici d'escriure» és l'eix que vertebrava la vida d'Anna Murià. La biògrafa ha sabut plasmar aquesta inquietud i activitat vital (en tots els sentits de la paraula), de manera que a cadascuna de les etapes de la seva vida ens trobem amb un repàs de la seva producció literària. Murià comença a escriure de ben jove articles per a diaris i revistes i algunes narracions. Les circumstàncies històriques i socials fan que la seva carrera com a escriptora s'encamini inevitablement cap al compromís intel·lectual, perquè considerava que «l'escriptor calia que lluités amb l'arma que li és pròpia, com el soldat lluita a primera línia». Així, doncs, canalitza la febre *creadora* segons aquest principi.

En aquests capítols es presenta i s'analitza de manera concisa però correcta l'obra de Murià i Bacardí té la capacitat d'acostar-nos-la, sense caure en estudis estrictament literaris, mitjançant els re-

sums que en fa i l'aproximació pel context vital de l'autora, ja que si una cosa queda demostrada és que, en Anna Murià, vida i obra són una mateixa cosa; perquè en tota la seva creació, de manera més o menys explícita, els fets biogràfics esdevenen un marc ineludible; si més no, això és el que es desprèn de la biografia.

Anna Murià, com a escriptora, també interessa per la relació que va tenir amb Bartra, no tant des del vessant sentimental i femení, sinó des de l'intel·lectual. El lliurament de Murià vers el Poeta –així, en majúscules, com ella mateixa l'anomena– es produeix en aquests dos plans, que, malgrat tot, no deixen d'estar relacionats. L'enamoramament de Murià i la consegüent entrega, segons la seva idea d'amor, queden ben dibuixats a la biografia, tot i que no podem evitar que ens sorprenguin, venint d'algú d'idees progressistes com Murià. La relació intel·lectual Murià-Bartra també s'explica amb tots els matisos a la biografia i s'il·lustra dins l'obra que l'autora ha deixat, ja que dedica dos llibres –a part de temps, esforços i renúncies intel·lectuals–, prou coneguts, a Bartra: *Crònica de la vida d'Agustí Bartra i L'obra de Bartra*. El temps és tot el que Murià va dedicar a llegir el que Bartra escrivia, a fer-li observacions, a picar-li papers a màquina, a portar al dia l'arxiu del poeta, etc. Els esforços i les renúncies és tot allò que Murià va haver de deixar d'escriure o va silenciar, tot i que sí que anava treballant, per poder dedicar-se a l'obra de Bartra i en definitiva a Bartra.

En un intent d'eximir-la de l'entrega incondicional a Bartra, Bacardí apunta una tesi interessant: la construcció que la dona fa d'«un personatge i un corpus en part a la seva mida, al seu gust i conveniència, ben a prop del mite», a les dues obres que dedica al marit. És a dir, lluny d'un acte de fe cega i de submissió, el que hi ha en Murià és la manipulació dels elements de l'obra de Bartra i de la vida de/amb *Ell* per tal de crear un mite literari, un escriptor mític. Si bé aquesta idea potser no aporta llum a l'obra de Bartra, no deixa de ser un nou angle per a la lectura de l'obra de Murià.

En definitiva, la biografia que comentem pot interessar per diversos motius que al seu torn estan imbricats entre si. Bacardí sap veure aquests punts de mira de la vida de Murià i els sap presentar de manera diàfana i rigorosa, amb una bona documentació a l'esquena que l'ajuden a il·lustrar els episodis més rellevants del gairebé segle de vida de Murià. Un text imprescindible per a tot aquell que vulgui conèixer una mica més els avatars del segle XX viscuts en primera persona, per a qui vulgui conèixer la trajectòria literària de Murià i el context intel·lectual en què es va desenvolupar, per a qui vulgui conèixer una dona compromesa i coherent, encara que no ho sembli, fins al final.

Oriol González i Tura

CANYAMERES I RAMONEDA, Esteve; SUÀREZ I FERNÀNDEZ, Francesc; TORREDEMER I TURU, Ramon. *Can Turu. Història d'una masia de Viladecavalls (segles XIV-XX)*. Viladecavalls: Edició de Joan Turu i Campí, 2002. 136 p. i arbres genealògics.

El llibre sobre la història de la desapareguda masia de can Turu, al terme municipal de Viladecavalls, és un reflex de la història d'una família del Vallès des del segle XIV fins als nostres dies. Es tracta d'un excel·lent treball de recollida i ordenació de dades documentals, familiars i toponímiques sobre la masia i la finca. No és fàcil trobar estudis d'aquest tipus sobre les masies catalanes, i menys encara amb la rigorositat d'aquest treball.

Tal com indiquen els autors al final del llibre, un treball complet de la masia hauria d'incloure l'estudi de l'espai físic de la casa pairal, amb totes les seves dependències, i la documentació corresponent; un estudi de l'evolució arquitectònica, per tal de documentar les diferents reformes dutes a terme al llarg dels anys i la relació d'aquestes reformes amb les notícies documentals reflectides a la ressenya històrica. Aquest estudi no es va poder realitzar, a causa de l'enderrocament de la finca l'any 2000 sense un treball previ de documentació dels paraments i sense cap seguiment durant l'enderroc. No és l'única masia que ha estat objecte de destrucció sense aquest treball previ; d'altres de poblacions veïnes han tingut la mateixa sort i algunes no tenien ni un estudi documental. En

aquest aspecte falta, per part de les administracions, una legislació clara que exigeixi l'obligació de realitzar aquests estudis amb motiu de reformes o enderrocaments i que, en alguns casos, es pugui aturar la destrucció d'aquest patrimoni històric abans que la febre urbanitzadora acabi amb els exemples de la vida rural catalana.

L'estudi està ordenat en tres parts, cadascuna realitzada per un dels autors. La primera part és la d'Esteve Canyameres, que fa, com ell en diu, «una ressenya històrica sobre el mas Turo», a cavall entre la genealogia, l'antropologia i la història de les mentalitats. Per tal de contextualitzar les dades documentals, cada segle en què s'estructura la seva aportació s'acompanya d'una aproximació als principals fets històrics del país que tenen relació amb la pagesia catalana del Vallès. La història de can Turu no és tan sols la història d'una masia, sinó que és la història de la vida diària d'unes persones dedicades al cultiu de la terra, d'unes persones senzilles que no són reis i que no viuen a grans palaus.

A la segona part, Francesc Suárez fa un extens i laboriós recull de la toponímia en el qual recull prop de 150 topònims relacionats amb la finca dels Turu i les propietats veïnes, topònims que apareixen tots descrits i citats al llibre. Aquest exhaustiu treball permet refer el mapa de la finca i la seva evolució al llarg del temps.

La tercera part correspon a una extensa genealogia de la família feta per un dels descendents, Ramon Torredemer i Turu, on recull totes les relacions de

parentiu entre els diferents membres d'aquesta extensa família i on es reflecteixen les diferents estratègies matrimonials al llarg del temps.

Les primeres notícies del cognom Turo les tenim al segle XIV, concretament l'any 1332, en les afrontacions d'un establiment de terres de Guillem de Viladecavalls, on se citen les terres de Bernat Turo. Al segle XV ens trobem davant una família que, mitjançant diferents contractes matrimonials entre els hereus i les pubilles d'altres masos, aconsegueix fer de la masia de can Turo una de les més importants de la zona, amb un ric patrimoni. El segle XVI és el segle de la consolidació del regim senyorial, i al món rural es farà més palesa la diferència de classes. La família Turo es veu obligada, en aquest moment, a fer tres processos de capbreu de les seves terres davant el monestir de Montserrat. El segle XVII s'inicia amb un període difícil per al mas, a causa de la inestabilitat del país (pel bandolerisme, la presència de tropes castellanes, la Guerra dels Segadors, etc.); al mas Turo, això donarà lloc a una política de matrimonis dobles, per tal d'aprofitar els diners dels dots, i amb una disminució de la superfície de la terra. El segle XVIII suposa una intensificació dels contractes de terres a parcels que permetran la creació de noves masoveries i petites propietats, les quals passaran en molts casos (i la família Turo no n'és una excepció) als germans caballers. La presència dels jornalers farà que s'iniciïn les barriades a molts pobles. El segle XIX suposarà un moment de grans

canvis polítics, econòmics i socials, que repercutiran en la vida al mas Turu. En aquest moment, els problemes econòmics de la família Turu augmentaran, amb la fallida de la societat que fa Miquel Turu amb altres pagesos i fabricants de Terrassa per al subministrament de llana a la indústria tèxtil i per l'arribada de la temible fil·loxera. Al final del segle, el mas passarà per diferents embargaments, a causa de préstecs impagats, i s'haurà d'anar venent solars i establiments de terra. El final de l'establiment dels Turu a Viladecavalls es produeix el 1893, amb la venda de la finca a Pere Armengol i Padrós, el qual forma part del nou grup que marcarà la societat del principi del segle XX: industrials, financers i comerciants. S'acaba, en definitiva, el model de família pagesa que havia perdurat prop de 600 anys.

Els nous propietaris de la masia, que ja no es diran Turu, iniciaran un procés de remodelació i recuperació de la finca, per tal d'adaptar-la als nous models organitzatius. Finalment, de la finca tan sols en quedarà la casa, ja que aquella s'anirà parcel·lant i venent per a l'edificació de cases i la transformació final en urbanització. La masia passarà a titularitat municipal, l'any 1985, i el seu final definitiu serà l'any 2000, quan serà enderrocada.

És de justícia felicitar el senyor Joan Turu i Campí, per l'interès en la realització de l'estudi de la seva família i en la publicació del llibre, que després assumirà el seu nebot Ramon Torredemer i Turu, ja que ens tornem a trobar davant d'una

manca d'interès per part de l'Administració en la participació i elaboració d'un estudi que també contribueix a la història del poble de Viladecavalls.

M. Gemma Garcia i Llinares

CARBONELL I PALLARÈS, Jordi À. *Joaquim Vancells*. Terrassa/Barcelona: Caixa de Terrassa/Lunwerg, 2002. 319 p.

La magnificència de la pintura de Joaquim Vancells es va completar amb l'estudi de la seva vida i obra. Aquest llibre, editat dins els actes de commemoració del 125è aniversari de la Caixa de Terrassa i del seixantè de la mort del pintor, va completar-se amb una exposició al Centre Cultural de Terrassa. Jordi A. Carbonell situa l'obra d'aquest artista terrassenc d'adopció en el panorama artístic català i en reivindica la presència dins el marc espanyol i fins i tot l'uropeu.

L'autor, des d'un bon principi, reclama que es faci un estudi complet de l'obra d'aquest artista, així com de la dels seus contemporanis. No pretén que aquest «assaig històric» sigui l'obra definitiva sobre Joaquim Vancells. Però hi aporta nous elements als treballs publicats amb anterioritat, dels quals destaquen la biografia de Rafael Benet i els de Marc Molins. Entén que la valoració definitiva de l'obra de Joaquim Vancells no es podrà fer fins a l'elaboració del seu catàleg. Es calcula que va fer més de cinc-

centes obres de cavallet, centenars de dibuixos i treballs decoratius. Malgrat tot, aquest llibre té més de dues-centes cinquanta imatges, de les quals dues-centes són obres de Vancells, i d'aquestes últimes hi ha més de cent cinquanta pintures i trenta-set dibuixos.

L'obra s'estructura en set capítols, a més d'una introducció, seguint les diferents etapes de la vida personal de l'artista i els seus períodes pictòrics.

En una primera part, que agruparia els dos primers capítols, l'autor se centra en la infantesa i els primers anys del pintor. Joaquim Vancells i Vieta va néixer el 1866, fill d'una família de la burgesia benestant de Barcelona que va traslladar-se a Terrassa per motius econòmics, en plena adolescència de l'artista. No va rebre formació artística fins al 1888, però cal tenir present el seu ampli cercle social familiar, del qual destaca Gabriel Martínez. Per altra banda, també va rebre la influència de la pintura de Joaquim Vayreda, la qual, juntament amb l'escola d'Olot, va introduir el paisatgisme directe i atmosfèric que incidí en tot el Modernisme.

Posteriorment es va matricular a l'Escola Llotja de Barcelona, on, en un moment complex de la seva carrera, va conèixer Alexandre de Riquer, amb qui establí una duradora amistat. Va ser Riquer qui va facilitar la primera participació de Vancells en una exposició a la Sala Parés.

Els dos capítols següents representen el gruix i la consolidació de la seva obra. En aquests dos capítols, Carbonell desgrana la consolidació del seu art i els anys

de més èxit artístic, que va arribar cap el 1906. Al final dels vuitanta del segle XIX, quan es produeix la modernització de la pintura catalana, Joaquim Vancells ja tenia un estil pictòric propi i comencen les seves conegudes visions grises de les muntanyes dels volts de Terrassa, que posteriorment esdevindrien el tòpic identificatiu de l'artista. La seva consolidació professional s'esdevingué amb el Modernisme. D'aquesta època, cal destacar-ne *Febrer, La Mata, L'hivern* o *La riera de les Arenes*. Els paisatges són moderns i transgressors; la crítica els considera un model de modernitat i d'expressió sincera, camí de l'idealisme simbolista.

Per altra banda, de Vancells destaca el seu paper de dinamitzador cultural. De fet, se li atribueix la introducció del Modernisme a Terrassa, on va participar en la creació de l'Agrupació Regionalista i en la constitució de la Comissió Municipal de Monuments; també va formar part del Centre Excursionista.

Joaquim Vancells va pertànyer a la generació dels principals protagonistes del Modernisme, dins el qual es va situar al sector catòlic i conservador.

El 1893, diversos artistes, entre els quals Vancells, es van escindir del Centre Artístic per fundar el Cercle Artístic de Sant Lluç, amb l'objectiu d'orientar l'art cap a l'assimilació de continguts morals edificants. Aquest trencament no va suposar la pèrdua de relació i d'amistat amb els artistes del Centre.

En un altre capítol, Carbonell analitza l'etapa en què Vancells obté més reconeixement artístic. Al tombant de segle

va començar a tenir obligacions econòmiques, que el van portar a treballar a preu fet. Va haver de mantenir una producció comercial dels seus paisatges boirosos i grisos, «paisatges per al burgès», com ell els anomenava. Però la seva pintura anava allunyant-se cada vegada més dels circuits comercials.

El seu taller, des de mitjan anys noranta, era lloc de reunió dels seus amics i d'on sorgien les principals iniciatives culturals de Terrassa, que van fer de la ciutat un centre artístic de referència. Activitats com l'Aplec a les muntanyes (1904), o l'Ars Lucis (1906) van ser elements d'aquesta empremta cultural i Vancells va tenir-hi un paper protagonista.

Si al començament del segle va rebre la influència de l'estètica anglesa, en aquests anys la seva pinzellada es fa més fragmentada, el tractament de la llum es torna reverberat i adopta els camps de blat com un dels principals temes. Aquesta nova pintura, amb una sensibilitat noucentista, va ser un fracàs comercial.

Els dos darrers capítols se centren en un període complex, tant en l'aspecte personal com en l'artístic. El període més fosc de la vida de Vancells s'estén des del 1907 –amb la polèmica de la compra de pintura impressionista francesa i la incomprensió respecte de la seva evolució pictòrica– fins al 1930. Una certa automarginació pictòrica i les desgràcies en l'aspecte personal van ser contrarestades per una activitat cultural més intensa a Terrassa.

El seu estil va anar cap a més concreció i lluminositat. S'allunya de l'idealisme

i dels prejudicis poètics, per encaminar-se al veritable paisatge naturalista, expressió viva del món físic. Però no se'l va deixar evolucionar.

Va continuar sent un dinamitzador cultural: va organitzar concerts amb Enric Granados i Enric Morera, va participar en la creació del Gremi d'Artistes Terrassencs, entitat noucentista que tenia per objectiu ajudar els artistes joves, i el 1927 va presidir la primera junta dels Amics de les Arts. En aquests anys combinava la pintura amb les tasques de conservació del patrimoni. Cal destacar-ne les primeres excavacions arqueològiques de Puig i Cadafalch al conjunt de les esglésies de Sant Pere, que es van dur a terme essent Vancells president de la Junta de Museus de Terrassa.

Durant la Guerra Civil es va traslladar a Sant Sebastià, on va continuar pintant. Quan va finalitzar la guerra no va poder tornar a Terrassa, ja que la seva casa va quedar molt malmesa. S'instal·là a Barcelona, a casa del seu fill, i el 1940 va exposar a la Sala Gaspart. L'any següent ho va fer a Madrid, amb crítiques favorables, que el tractaven de pintor històric.

Després de l'exposició a Madrid tenia la intenció de fer-ho a Terrassa, però no hi va ser a temps i el desembre de 1942 moria a Barcelona.

Actualment, ningú no dubta de la importància de la seva pintura i del seu paper com a principal paisatgista català del canvi de segle.

Pere Pastallé i Sucarrats

CASANOVAS I LÓPEZ, Oriol; FERRER I MURILLO, Marc. *Història del Cos de Bombers de Terrassa*. Terrassa: Associació de Bombers de Terrassa, 2004. 222 p.

Per commemorar els 125 anys de la creació del Cos de Bombers de Terrassa, l'Associació de Bombers de Terrassa ha organitzat, al llarg d'aquest any 2004, diferents actes i propostes. Un dels projectes més esperats ha estat portar a terme un recull d'informació i recerca que, en forma de publicació, es converteix en una fidel crònica dels 125 anys de vida d'aquesta institució, dedicada a la custòdia i salvaguarda dels ciutadans i a la prevenció i extinció d'incendis a Terrassa i rodalies.

Els seus autors, els joves historiadors Oriol Casanovas i Marc Ferrer, desenvolupen al llarg de la introducció, els vuit capítols i diversos annexos en què es divideix el llibre, una compilació metòdica i documentada per a la història d'aquesta institució tan arrelada a la ciutat i que s'ha anat adaptant a l'evolució dels temps.

Aquesta excel·lent iniciativa pal·lia la mancança historiogràfica sobre aquest tema, ja que s'han fet pocs reculls sobre els cossos de Bombers de Catalunya. Cal destacar que les publicacions realitzades per Jesús Mestre i Gal·la Garcia sobre la història del Cos de Bombers de Barcelona i la història del Cos de Bombers de Manresa han estat la pauta per als autors del present llibre, així com el treball universitari de Jordi Moreno i Laia Llovera «Evolució Històrica del Cos de Bombers de Terrassa».

El llibre *Història del Cos de Bombers de Terrassa* ha estat editat amb tapa dura i de format força gran. Té una presentació molt clara i acurada, amb l'afegit d'un paper molt luxós. Però introduïm-nos de ple en el contingut.

Després d'un pròleg dels autors, una salutació de l'alcalde i una altra de la consellera d'Interior, no és fins a la introducció que comencem a entrar poc a poc en la matèria. Aquesta part, titulada «L'ésser humà davant el foc i l'extinció d'incendis», té poc a veure amb la història del cos de bombers de Terrassa, ja que explica l'origen del foc i dels bombers, així com els primers artefactes extintors i els primers cossos de bombers. Es tracta d'una introducció curiosa i de caràcter general perquè, en les primeres pàgines, no trobem rastre dels bombers terrassencs. Tot i així, a mesura que anem llegint, finalment apareixen algunes engrunes del tema que ens ocupa, els incendis a Terrassa.

Després d'aquesta entretinguda introducció és quan realment comença la veritable història del Cos de Bombers de Terrassa, estructurada en vuit capítols organitzats de forma cronològica.

Situats al 1879 com a punt de partida de la creació del Cos de Bombers, cada capítol va perfilant any rere any els canvis, els materials i nous aparells que van apareixent, els incendis i sinistres més destacats, l'organització i el funcionament del Cos, etc., sense deixar d'establir un paral·lelisme amb el context polític i social, com és el cas dels capítols tres i quatre, quan el cos de bombers es va

veure afectat per la Guerra Civil Espanyola i pel Franquisme.

El cos central del llibre el formen l'evolució i els canvis que, cronològicament, s'ordenen al llarg dels capítols. Es tracta d'un veritable anecdotari, molt interessant i ple d'uns records que per a alguns lectors encara seran molt recents, com ara les riudes del 1962, els incendis forestals dels anys 1994 i 2003 o el record de la Guerra Civil i la postguerra.

Es tracta d'un llibre molt interessant perquè ens permet anar percebent les transformacions que s'han produït en el Cos de Bombers de Terrassa, des dels inicis amb materials molt precaris, sense cap tipus d'organització, passant per l'establiment de reglaments i lleis, fins a convertir-se en servei de la Diputació de Barcelona i finalment, arribar a l'actualitat, amb el traspàs de competències a la Generalitat.

L'interès del llibre creix amb la documentació que s'hi adjunta, ja que és un encert l'aportació de nombroses fotografies que potencien el vessant divulgatiu del text. Així, doncs, aquest llibre de luxe és curull d'imatges i documents que en fan molt més atractiva la lectura.

Al final hi trobem uns annexos que acaben de demostrar el gran treball de recerca que han realitzat els autors, ja que s'hi inclou tot el personal que ha passat, al llarg d'aquests 125 anys, pel Cos de Bombers de Terrassa (bombers voluntaris, auxiliars forestals, caps de parc, etc.). Consisteix en un petit catàleg on es passa llista a tot el personal del Cos.

Cal remarcar que s'hi inclouen petits apartats amb fets o curiositats, com ara les dones que han passat pel Cos, els actes que s'han celebrat amb motiu dels 125 anys o la festivitat de Sant Joan de Déu. Això no obstant, i sense oblidar que hi ha ben poca historiografia sobre el tema, es troben a faltar anotacions a peu de pàgina i una petita bibliografia.

És, doncs, un llibre no només imprescindible, sinó molt útil per a tots aquells que estiguin encuriosits a descobrir la història del Cos de Bombers de Terrassa.

En definitiva, l'obra és completa, molt ben documentada, i assoleix amb escreix l'objectiu de donar a conèixer l'evolució del Cos de Bombers de Terrassa i contribuir a l'elaboració de la història de la ciutat. Esperem que iniciatives com aquesta puguin tenir una certa continuïtat en d'altres localitats i que noves monografies col·laborin a enriquir el patrimoni historiogràfic català.

Ariadna Coll i Trullàs

Diccionari d'Historiografia Catalana.
Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003.
1.222 p.

Dins de la col·lecció de diccionaris especialitzats que ofereix l'editorial Enciclopèdia Catalana, el proppassat any va publicar-se una nova obra, el *Diccionari d'Historiografia Catalana*. Sota la direcció del catedràtic d'història moderna de la UAB Antoni Simon i Tarrés, amb

la codirecció de Jordi Casassas i Ymbert i d'Enric Pujol i Casademont, i amb la participació de reconeguts especialistes, aquesta obra cerca omplir el buit existent en un camp força menystingut en les contrades historiogràfiques catalanes: el del treball i la significació d'aquelles generacions que ens han precedit.

En la presentació els directors de l'obra ens informen d'aquesta mancança científica, tot afegint-hi que la realització d'aquesta tasca té unes implicacions que sobrepassen l'àmbit historiogràfic i acadèmic. En aquest sentit, se'ns indica que, donada la importància manifesta dels historiadors en el bastiment polític i cultural de la societat catalana, l'estudi de les seves aportacions esdevé una necessitat nacional. «Per aquest motiu podem dir que la vertebració i exposició ideologicopolítica del complex projecte nacional català contemporani està mancada del coneixement d'un dels seus principals eixos culturals i, segurament, d'un suport prou poderós que permeti – en un moment, com l'actual, de canvis i trasbalsaments profunds– afermar una identitat catalana, la qual té en les seves arrels culturals un patrimoni extraordinàriament valuós per a bastir el seu futur» (p. 15-16). Més enllà de desconeixer si tots i cadascun dels historiadors, intel·lectuals i/o entitats presents en l'obra comparteixen o van compartir aquestes mateixes consideracions ideològiques, cal destacar que el *Diccionari d'Historiografia Catalana* és un instrument valuós i necessari per a qualsevol estudiós o discent que vulgui aproximar-

se a la història i a l'estudi de la història a Catalunya. Tot i ignorant si sense aquests objectius nacionalistes s'haurien aconseguit les subvencions i el suport necessaris per a la seva publicació, no es pot pas obviar que la significació de l'obra és indiscutible.

Al llarg de les 1.222 pàgines que conté el diccionari podem consultar la vida, l'obra i el pensament d'historiadors, cronistes, polítics, arxivers, literats o estudiosos catalans nascuts abans de 1940, que van posar Catalunya com a objecte principal dels seus estudis, així com veus sobre les tendències historiogràfiques que han tingut una incidència rellevant en la cultura catalana, sobre les principals entitats i institucions culturals, centres documentals i bibliogràfics, revistes i publicacions o sobre estudiosos estrangers de la història i la cultura catalanes, entre molts d'altres. Aquest criteri de selecció de continguts permet donar un ampli ventall dels múltiples viaranyos pels quals ha transcorregut l'estudi de la història al nostre país. Permet consultar en un mateix volum termes generals, com ara «historiografia marxista» o «història de l'art»; entrades d'especialista com «història de l'alfabetització»; veus referents a historiadors principals, com ara Víctor Balaguer, a historidògrafs força desconeguts com Francesc Fuentes i Agulló, o a estudiosos estrangers com William James Entwistle, Heinrich Finke o Heinrich Hübner. En alguns casos, però, aquest afany d'erudició porta a la realització de veus en les quals manca un xic d'informació. Aquesta és la circumstància,

per exemple, de l'entrada corresponent a Rafael Gallofré i Guinovart, en què manquen referències bàsiques a la seva vida (per exemple, any i lloc de naixement), però que resta per a la posteritat com a autor de *Documentos del reinado de Alfonso III de Aragón relativos al antiguo reino de Valencia y contenidos en los registros de la Corona de Aragón* (1968). Possiblement es podria haver escollit una veu pròpia per a l'obra, com en d'altres casos al llarg del diccionari, en comptes d'una entrada específica per a un autor del qual només es dona o se'n sap aquesta minsa informació.

Cal destacar que el *Diccionari d'Historiografia Catalana* no està exempt d'algunes errades. Aquest fet no desacredita en cap moment l'obra, sinó que mostra les evidents dificultats de coordinació i realització d'una tasca descomunal. Errates que, en qualsevol cas, podran ser esmenades en ulteriors edicions si tenim en compte que, com indiquen els mateixos directors a la presentació, aquest volum no és pas el punt final d'un trajecte, sinó un estímul que inicia un llarg recorregut. Entre algunes de les errates tipogràfiques o de redacció podem assenyalar la de la veu «arqueologia industrial», a la pàgina 103, en què manca una majúscula a l'adjectivació de la institució cap i casal de Catalunya («La manca de definició de la política cultural de la Generalitat Valenciana, la Generalitat catalana i el Consell Interinsular Balear [...]») o la veu «historiografia marxista», a l'apartat de lectures de la qual se cita «M. Martí M. (coord.)». Més

enllà d'aquestes minúcies, l'obra posa al lloc corresponent una bona part de la cultura historiogràfica catalana des dels temps medievals fins a l'actualitat.

Finalment, i des d'una perspectiva egarenca, el diccionari recull diverses entrades referents a la historiografia i al desenrotllament de la història a la nostra ciutat. A l'apartat d'historiadors ens trobem amb figures principals i populars dins l'àmbit terrassenc, com ara en Josep Soler i Palet (p. 1112-1113) o en Salvador Cardús i Florensa (p. 295-296), però també historiadors desconeguts per a la majoria dels ciutadans com en Josep Ventalló i Vintró (p. 1172) o, fins i tot, historiadors terrassencs reconeguts a nivell nacional però que per la seva personalitat controvertida o diferenciada del comú no ho són prou dins del col·lectiu d'historiadors locals, com és el cas d'en Francesc Torrella i Niubó (p. 1136-1137). Una breu nota mereixen al diccionari el Centre d'Estudis Històrics de Terrassa (p. 372) i la revista *Terme* (p. 1124), gràcies a la llarga tasca realitzada pel desenrotllament de la ciència històrica a la nostra ciutat. Per contra, ens manquen d'altres institucions de reconeguda reputació i amb fons documentals d'enorme prestigi, com ara l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa o l'Arxiu Tobella, institucions que han treballat públicament o privada pel desenrotllament i la protecció del patrimoni a la nostra ciutat i, de retruc, al nostre país. Cal fer esment, en aquest punt, que les petites notes informatives que es dediquen al Centre d'Estudis Històrics de

Terrassa i a la revista *Terme* mereixerien una revisió acurada, especialment dels seus orígens, però també dels seus objectius. Ni el CEHT va formar-se com a entitat «directament vinculada a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa i a la Delegació de Terrassa del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats de Catalunya», ni l'objectiu principal de *Terme* fou «recuperar el patrimoni històric i documental de Terrassa i el seu territori, tenint en compte la institució que l'acull, l'Arxiu Històric Comarcal». Tal vegada el millor fóra contrastar informacions de les diverses entitats i persones implicades. En aquest sentit, i des de l'ampit que ens proporciona la revista *Terme*, esperarem amb delit la reedició de l'obra. Una reedició en què esperem que, si ho permet el presupost, es puguin recollir aquestes modestes i necessàries observacions.

Josep Palau i Orta

MESSEGUER I RODRÍGUEZ, Eva. *El Convent de Sant Francesc d'Assís de Terrassa, el claustre i els seus 26 plafons ceràmics*. Terrassa: Associació Alba i Diputació de Barcelona, 2003; 128 p.

En poques ocasions s'han pogut dur a terme estudis exhaustius sobre un conjunt ceràmic. Per la fragilitat de l'obra ceràmica i per la poca valoració d'una disciplina considerada tradicionalment menor, aquesta tasca gairebé inexistente.

Terrassa gaudeix d'un dels pocs conjunts ceràmics *in situ* i en bon estat de conservació: vint-i-sis plafons ceràmics amb escenes de la vida de Sant Francesc, datat el 1673 i situat al claustre de l'antic Convent dedicat al mateix sant.

La recent publicació dedicada al conjunt d'aquests plafons ceràmics és especialment interessant, ja que és una tasca que podríem anomenar de recordatori de l'existència d'un conjunt artístic, original i de gran valor, que tenim molt proper però que pocs terrassencs coneixen. Situat al número 1 de la plaça del Dr. Robert, el claustre es troba a l'interior de l'antic convent de Sant Francesc, que fou l'hospital de Sant Llàtzer i actualment és seu de l'Associació ALBA. Conscients del privilegi que suposa ocupar un edifici d'aquestes característiques, les persones responsables de l'entitat són qui han motivat la redacció d'aquest recull. L'autora d'aquest llibre és Eva Messeguer Rodríguez, jove historiadora terrassenca que ha acceptat el repte de compilar totes les fonts documentals i publicacions conegudes sobre el tema per mostrar-nos de forma clara i entenedora la gestació, la creació i el context del conjunt ceràmic.

Com ja apunta l'autora, amb aquest llibre pretén fer un recull documental i una anàlisi de les ceràmiques del claustre de Sant Francesc. Les nombroses referències documentals que s'han conservat i els estudis que se n'han publicat permeten a l'autora complementar la simple observació i anàlisi de l'obra amb informacions sobre el seu context històric, social i humà.

El llibre està estructurat en tres grans blocs:

Al primer bloc es detallen les circumstàncies que envolten tot el procés constructiu del convent i els diferents usos per als quals l'edifici ha anat servint al llarg del temps. Al segon bloc s'aprofundeix en aspectes clau, com ara el promotor, l'autoria de l'obra i les fonts iconogràfiques que s'utilitzen com a model per a les escenes. I conclou, a la tercera part, amb una fitxa individualitzada de cada un dels plafons on s'inclou una descripció detallada del tema, la ubicació, l'estat de conservació, les fonts utilitzades per al dibuix i també la imatge del plafó, per tal de facilitar-nos-en la comprensió.

A la primera part, l'explicació sobre l'evolució constructiva del Convent es basa en un ampli recull documental del qual l'autora ens mostra els fragments més significatius, per entendre i conèixer millor els esdeveniments. La fundació del Convent, el 22 de setembre de 1609, i la seva inauguració el 1612 es troben referenciades a la «Llibreta de notes curiosas de Anton Rodó y Martínez, tretas de altre llibreta que li deixà un amich en 1843», on també hi trobem una important referència sobre la col·locació al claustre de les històries de St. Francesc, de rajola de València, el 1673. L'autora es nodreix de les fonts documentals que l'AHCT conserva i cita també el «Llibre del Convent de Sn. Franch de Terrasa», que ens aporta informació sobre els benefactors del convent i les donacions de terreny que en van fer possible la

construcció. També recull informació del lligall «Hospital. Terrenys, edificis i propietat jurídica. 1609-1968. Escripures i documentació annexa. Data del 6 d'abril de 1864. Inscrit al registre de la propietat» i en destaca les notícies que ens desvetlla sobre l'origen del claustre. Ens presenta tota aquesta informació respectant els fragments originals, fet que ens permet entendre els fets i endinsar-nos-hi amb més fidelitat.

Pel que fa a les fonts publicades que cita, són *l'Estudi crític comparatiu dels Plafons de Ceràmica de la vella casa de Convalescència de Barcelona, i els Plafons del Claustre de l'Hospital de St. Llätzer de Terrassa*, de Salvador Alavedra (1976); *Tarrasa antiga y moderna*, de J. Ventalló i Vintró (1879), i *Notas para la historia del convento de Tarrasa y de su fábrica de sayales*, d'A. Gou i Vernet (1835). En destaquem les notícies relacionades amb els diferents usos que l'edifici ha anat tenint al llarg del temps, sobretot a partir del segle XIX, en què es desvincula del fet religiós i passa a ser utilitzat com a hospital i casa de caritat. També inclou una sèrie de fotografies que ens il·lustren els episodis més moderns de l'edifici. La majoria de les fotografies formen part de fons conservats a l'Arxiu Tobella, encara que notem que a algunes de les fotografies no hi consta referenciada la procedència, fet irregular que denota una certa falta de rigor en la citació de les fonts gràfiques utilitzades.

Si la primera part del llibre ens ha servit per a contextualitzar l'aparició del convent i repassar les notícies que sobre

aquest s'han anat publicant, la segona part se centra en la gestació del conjunt ceràmic. Com a notícies més destacades es parla del promotor de l'obra, Pere Fizes, un ric comerciant i cavaller de Barcelona que comprà el castell de Terrassa cap el 1661. El seu escut, representat a cadascun dels plafons, ens ratifica el seu paper com un dels protagonistes de la història d'aquesta obra. Esdevindrà un personatge molt vinculat a la ciutat, col·laborant econòmicament en altres iniciatives de caràcter local. La documentació referent a Pere Fizes és abundant, ja que l'AHCT en conserva molta sobre el castlà de Terrassa. Aquest fet permet a l'autora endinsar-se en el perfil més humà del personatge i teoritzar sobre els motius que van induir a finançar una obra de tal envergadura com la que ens ocupa: 26 plafons semicirculars amb una mitjana de 110 rajoles cadascun; parlem de un conjunt de 3.000 unitats.

Tenint present aquestes dades quantitatives, sembla clar que una obra d'aquestes dimensions no pot ser realitzada per un frare com s'havia mal interpretat en un inici, sinó que ha de ser obra d'un taller important i molt ben organitzat. Es planteja aquí el tema de l'autoria de l'obra, ja que a Terrassa no es coneix cap taller amb una capacitat per a afrontar aquest encàrrec, ni tampoc les fonts documentals de l'època aporten informació suficientment aclaridora sobre l'autoria de les peces.

El llibre que presentem exposa el dubte de l'autoria, basant-se en l'estudi que Salvador Alavedra va publicar el

1976. Aquest es fonamenta en una anàlisi comparativa entre els plafons ceràmics de la vella Casa de Convalescència de l'hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona i els de Terrassa, on es fixa sobretot en l'anàlisi de la composició, del traç, de les figures i dels elements vegetals i decoratius de les escenes. La detallada observació de tots aquests elements li permetran atribuir l'obra de Terrassa al mateix autor, al barceloní Llorenç Passoles. El taller de Passoles és un dels més reconeguts de la Barcelona del moment i el trobem citat com a mestre escudeller. Des del 1531, els escudellers esdevindran una confraria autònoma diferenciada de la dels ollers, rajolers i gerrers. La seva tasca serà l'elaboració de rajoles de pisa, policromades o esmaltades. El tipus de ceràmica del taller de Llorenç Passoles destaca per la seva policromia, amb un marcat caràcter italianitzant. L'estil i les tècniques vingudes d'Itàlia són molt presents a tota la ceràmica catalana del segle XVII i el conjunt de Terrassa no n'és pas excepció.

Com hem anunciat, un altre dels elements claus a l'hora d'analitzar una obra és cercar les fonts iconogràfiques que s'han utilitzat com a model per a l'organització i execució de les composicions. L'autora ens cita Salvador Alavedra com a impulsor de la hipòtesi de vinculació entre els plafons de Terrassa i l'obra de Giotto, concretament els frescos de la basílica major de Sant Francesc d'Assís, relació que estableix tant pel que fa a la composició de les escenes com a l'intent de cercar la tan preuada profunditat en els espais.

Continuant en la línia de recerca de les fonts emprades, són diverses les referències que l'autora del llibre realitza als articles publicats per Silvia Canalda i Llobet, fet imprescindible si tenim en compte que Canalda ha realitzat un estudi exhaustiu d'aquesta obra. El fruit d'aquesta rigorosa anàlisi es plasma en alguns articles i finalment en la seva tesi doctoral, presentada el setembre de 2003 a la Universitat de Barcelona. Entre d'altres línies d'investigació, Canalda estableix els vincles entre el conjunt de Terrassa i els gravats flamencs de l'època, editats per Philip Galle i dedicats a temes franciscans. Aquesta hipòtesi es recull en el llibre que presentem, però d'altres informacions que la historiadora ens aporta a la seva tesi no estan recollides al llibre, ja que són gairebé inèdites. El llibre, doncs, queda deslluït perquè no acaba de tenir en compte el desenvolupament més actual de la investigació. D'altra banda la tesi doctoral de Silvia Canalda pot patir el greuge de la publicació, potser massa accelerada, del llibre d'Eva Messeguer.

El fet de tenir notícia de la utilització d'aquests gravats en un taller barceloní fa palesa l'enorme difusió de la doctrina franciscana, i sobretot ens mostra la funció que aquests adopten en la tasca de la normalització dels temes i de les representacions de les escenes. Juntament amb la cultura visual, els gravats estableixen les pautes iconogràfiques i compositives i s'utilitzaran com a models en els tallers artesans. La diversitat temàtica dels encàrrecs feia necessària la utilització d'aquests

models, encara que en moltes ocasions, tal com ens explica Messeguer en l'anàlisi dels plafons que realitza a la tercera i última part del llibre, observem que sovint als gravats que fan servir hi trobem un grau de complicació elevat. A l'hora de traslladar-les i interpretar-les, els artistes barcelonins simplifiquen les escenes i en ocasions n'eliminen alguns elements simbòlics que no arriben a comprendre. De totes maneres, l'autora ratifica que la diversitat i la riquesa de les fonts del dibuix utilitzades aporten al conjunt una gran varietat de detalls, executats de forma molt acurada i capaços de recrear espais (interiors i exteriors), rostres, vestimentes... amb una relativa veracitat. Aquestes característiques donen força al missatge de senzillesa, pobresa absoluta i humilitat que es pretenia recordar als membres de la comunitat.

A les fitxes que elabora sobre els plafons, l'autora ens apunta el tema i ens descriu l'escena representada. A la majoria dels plafons hi observem una escena principal i una de secundària; a d'altres fins a tres. Aquest recurs narratiu enriqueix les escenes: se'ns mostra el tema principal i normalment l'escena secundària s'utilitza per a exaltar la santedat de Sant Francesc, tot establint paral·lelismes amb les escenes de la vida de Jesús.

Cal valorar l'esforç de síntesi que ha realitzat a les fitxes que ens presenta de cada plafó, ja que ens descriu de forma molt acurada les històries de la vida de Sant Francesc, on són paleses les lectures de la llegenda major de Sant Bonaventura i d'altres fonts de temàtica franciscana.

De forma global podem parlar d'un llibre molt útil com a eina de difusió, una bona presentació i una explicació amena, que recull gairebé totes les informacions que fins al moment coneixem del conjunt. Tot i que no aporta nous elements d'estudi, realitza un correcte treball de difusió, que creïem necessari.

Montserrat Cuyàs i Artigues

SUMSI I CLOSA, Antoni; CARLES I POMAR, Àngels; MORERA I MORALES, Joan. *La Institució Ambrosiana (1944-1948). La recerca de la identitat*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2004. (Terrassa Viva; 8), 252 p.

La represa cultural a Terrassa, després de la Guerra Civil Espanyola, fou un procés difícil i complicat per a les entitats que van poder sobreviure, ja que es van veure obligades a passar pel sedàs d'*Educación y Descanso*, però també ho va ser per a les noves opcions que van aparèixer. Malgrat que podia facilitar la vida associativa el fet de ser una institució vinculada a l'Església, tampoc no era fàcil organitzar activitats que poguessin ser considerades catalanistes. En aquest context sorgia la Institució Ambrosiana, una entitat pionera en la recuperació d'activitats cíviques i culturals pròpies de la societat terrassenca i catalana. Per a Xavier Marcet (*Història de Terrassa*. Terrassa, 1987, p. 428), l'Ambrosiana és l'embrió d'altres grups posteriors que defensaran des de l'Església un catalanis-

me genèric, relacionat amb grups de parròquia o vinculats a l'escoltisme, un fenomen imprescindible per a entendre la classe política catalana actual.

Ara, llegint el llibre *La Institució Ambrosiana (1944-1948). La recerca de la identitat*, gràcies a la feina dels seus autors podrem conèixer què fou l'Ambrosiana i què la caracteritzà. En paraules de l'autor del pròleg, dom Cassià M. Just, ens trobem davant un estudi polifònic a tres veus: la d'Antoni Sumsi, que aporta la seva visió de cronista dels fets; la d'Àngels Carles, que, com a historiadora, ens presenta el context social de l'època, la peça imprescindible per a poder conèixer i entendre què significà l'Ambrosiana, i, per últim, la veu de Joan Morera, que ha recollit una sèrie de testimonis orals exposats durant una taula rodona sobre l'Ambrosiana i les converses mantingudes amb d'altres membres de l'entitat. L'obra d'aquests tres autors formaria el gruix del llibre, la seva primera part. Però n'hi ha una altra, la que constitueixen els annexos, una sèrie de documents prou rics per si sols i que contribueixen a donar més informació sobre les activitats culturals a Terrassa durant els anys de l'Ambrosiana.

El llibre s'inicia amb el capítol evocatiu «El meu record de la Institució Ambrosiana», d'Antoni Sumsi, on l'autor exposa quin era l'esperit que va dur una colla de joves de Terrassa a crear l'Ambrosiana: una unió de catolicisme i catalanisme fou el motor que els va empènyer a tirar endavant aquesta em-

presa. Però també recorda les dificultats dels moviments vinculats a l'Església durant la Guerra Civil i la repressió –cultural i lingüística– que aquests mateixos moviments patiren als primers anys de la postguerra. I, finalment, ens explica com s'arribà a concretar el naixement de l'Ambrosiana i quin tipus d'activitats s'hi realitzaren: concerts, conferències, el Concurs Local de Piano, la creació de la Coral Ambrosiana, les festes literàries i, sobretot, pel seu significat simbòlic, les Festes de l'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat. El record final està dedicat a la fi de l'Ambrosiana, una entitat que va haver de desaparèixer a causa de les pressions polítiques rebudes per part de la Falange.

«L'Ambrosiana: la voluntat d'existir en un context advers», d'Àngels Carles, es caracteritza per donar-nos a conèixer una anàlisi de l'Església catalana contemporània i dels moviments cristians que ens permet situar, dins les activitats culturals organitzades a l'empara de l'Església, l'Ambrosiana. A continuació, l'autora ens presenta el que en podríem denominar la trajectòria vital de la Institució Ambrosiana, sempre difícil i complicada a causa del context repressiu creat per la dictadura franquista. Una associació que va iniciar, gràcies a la contribució dels associats, les seves activitats culturals en unes precàries condicions econòmiques i d'infraestructura que la feien funcionar com a entitat semiclandestina. Un repàs per les activitats que s'organitzaven des de l'Ambrosiana i per les relacions amb

els mitjans de comunicació contribueix a donar més informació sobre la vida cultural de la ciutat als anys quaranta. El capítol conclou amb l'anàlisi de les causes que van provocar la desaparició de l'Ambrosiana. Per a l'autora, es tracta de les Festes d'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat el 1947, ja que va ser aleshores quan es féu evident que determinats sectors de l'Església catalana estaven posicionats a favor de la defensa de la llengua i de la catalanitat; la repressió s'accentuà i s'arribà a les amenaces; aleshores els membres de l'Ambrosiana decidiren dissoldre la institució.

La tercera part del llibre, sota el títol «Converses testimonials», recull les vivències de moltes persones vinculades a l'Ambrosiana. A la reproducció de la taula rodona mantinguda el 18 de novembre de 2003, podem conèixer que, per als membres de l'Ambrosiana, aquesta entitat anava més lluny que una que només tingués objectius culturals o el reconeixement que van rebre per part de les parròquies de la ciutat; el capítol també inclou unes petites entrevistes que recopilen records personals d'antics socis de l'Ambrosiana.

L'estudi *La Institució Ambrosiana (1944-1948). La recerca de la identitat* constitueix una peça més per a poder entendre el complex i ric entramat del món de l'associacionisme cultural terrasenc del segle XX, però també el dels moviments catòlics catalans. Com a tot estudi històric, les notes a peu de pàgina, la bibliografia i les il·lustracions són prou riques per si soles i la temàtica analitzada

va més enllà del mateix tema sotmès a estudi; d'aquesta manera s'enriqueix la historiografia, amb l'aportació d'elements interpretatius propis de la història social i política de la societat terrassenca i catalana contemporània.

Lourdes Plans i Campderrós

VERDAGUER I CABALLÉ, Joaquim. *El Social 1878 – 2003, 125 anys d'activitats*. Terrassa: Centre Social Catòlic, 2003. 283 p.

La celebració del 125è aniversari del Centre Social Catòlic és el motiu de la publicació del llibre, que recull les activitats de l'entitat al llarg del seu particular recorregut històric.

El volum s'encapçala d'un pròleg afectuós de l'alcalde, Pere Navarro i Morera, que insisteix en la rellevància d'una entitat que també commemora, amb el seu aniversari, els fets més destacats de la mateixa ciutat. Navarro no s'està d'afirmar que el llibre «és una passejada per l'ànima de Terrassa i l'esperit de les seves persones». Amb una salutació tan entusiasta, les paraules del president del CSC, Amadeu Aguado, no poden fer més que precisar que l'obra no té la pretensió de ser un llibre històric, sinó un relat, un recorregut –això sí– per la història del *Social* a través d'una «acurada, neutral i irreplicable» cronologia, que agraeix a l'autor.

Joaquim Verdaguier ha sabut bastir, altra volta, des de l'òptica minuciosa de

la història local i divulgativa, un compendi d'anècdotes, fets històrics, biografies personals i testimonis col·lectius que confonen la història de l'entitat amb la de la ciutat. Aquesta virtut és la que assegura al llibre el fet d'esdevenir un àlbum de records per a la pròpia entitat i els seus membres, i de convertir-se en referent de tants d'altres que hi han tingut alguna vinculació al llarg d'aquests 125 anys.

El llibre està organitzat sense capítols. S'inicia amb un resum històric que repassa els fets més significatius de la vida de l'entitat, com la fundació el dia 12 de maig de 1878 de la Joventut Catòlica, ens predecessor del Centre Social, fomentat per Heribert Font, prior aleshores del Sant Esperit. Aquesta síntesi inicial també fa molt esment dels canvis de seu fins a l'establiment definitiu al carrer de la Font Vella, a la seu actual, i a l'adquisició de l'edifici, l'any 1927. Entre els fets més destacats es dona especial relleu a les publicacions que empeny el Centre, com *La Creuada*, el 1907, que es transforma en el popular *Crònica Social* l'any 1911. *La Creuada* tornarà a aparèixer a partir del 1933, quan l'electritzant situació política del moment convertirà el *Crònica Social* en una plataforma exclusivament de debat polític. Aquest mateix any, els socis disposen de *La Llum*, portaveu de la Joventut Catòlica i de la Congregació Mariana. En relació amb aquests canvis, l'entitat canvia de nom el 1911 i passa a dir-se Centre Social; no és fins al 1942 que es denominarà Centro Social Católico.

La Guerra Civil Espanyola és, sens dubte, i tal com succeeix arreu de la ciutat, un dels moments més tràgics per a l'entitat. La seva adscripció catòlica provoca ràtzies de les primeres repressions de les patrulles incontrolades i alguns dels seus membres són assassinats. A més, l'edifici és ocupat pel POUM. Acabat el conflicte, el Social reprèn els seus actes més tradicionals i una intensa activitat religiosa. Entre els anys 1957 i 1968, l'edifici és enderrocat, en tres fases, i construït de nou. S'hi sumen els espais nous, com el Socialet, al carrer del Racó, i la pista poliesportiva de l'interior. L'any 1978 es commemora de forma solemne el centenari de l'entitat.

Aquestes primeres pàgines de contextualització històrica van seguides d'una descripció exhaustiva, i amb tota mena de detalls, de les activitats més vinculades amb el Centre, com ara la cavalcada de Reis, les processons de Corpus o les cercaviles de la Festa Major; les peregrinacions i romeries; el Ball de Plaça; la proclamació del Terrassenc de l'Any; les sessions de quinto; la visita del patge Xiu-xiu, o les representacions d'*Els Pastorets*.

Acabada aquesta descripció detallada dels actes més distintius del Centre, s'inicia una extensa cronologia històrica, des de l'any 1878 fins al 2003. Cada any s'encapçalen d'un títol que destaca el fet més significatiu de l'any i es contextualitza amb fets històrics, distribuïts en tres categories: Món, Espanya/Catalunya i Terrassa. Aquesta voluntat d'encaixar els fets més diminuts d'una entitat amb els esdeveniments del seu temps denota

fins a quin punt el Social ha tingut una voluntat d'articulació social.

El llibre, en tractar-se d'una commemoració, porta intrínsec al seu esquelet el constant elogi. Però l'autor s'ha valgut d'un extens coneixement de la història local per saber vincular constantment el Social amb la història terrassenca, fins al punt que esdevé una lectura alternativa a la història de la ciutat dels últims cent vint-i-cinc anys.

L'única cosa que cal retreure al volum és l'absència d'un índex que permeti localitzar cada any de la cronologia i el seu títol, entre el feix de pàgines.

Al final del llibre trobem una ressenya dels principals col·laboradors, que no dissimula el sentiment de profund agraïment.

Finalment, felicitem l'autor i els seus col·laboradors per no haver menys tingut la importància de la il·lustració del llibre; aquest incorpora una amplíssima selecció de fotografies, de diferents fonts, que li donen un aire amè i entretingut, alhora que en reforcen el paper com a eina per al coneixement de tota la ciutat.

Laura Pinyol i Puig